

ΜΑΡΕ — ΕΓΚΕΛΣ

ΤΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ
ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΑΘΗΝΑ 1963

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΜΑΡΞ — ΕΝΓΚΕΛΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΤΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:
Γιάννη Κ. Κορδάτου

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

κυκλοφορήσει το «Κομμουνιστικό Μανιφέστο», γι' αυτό αποφά-
οισα να ξανακοιτάξω τή μετάφραση πού ἔκανα σιὰ 1927 καὶ νὰ
τὴν τυπώσω. Μπορῶ λοιπὸν νὰ πῶ πὼς πρόκειται γιὰ νέα μετά-
φραση, γιατί ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἴσαμε τὸ τέλος εἶναι μὲ προσοχὴ
φροντισμένη.

Ἀθήνα Νοέμβου 1944.

Γ. Κ. Κ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΤΟ "ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ,"

Οί δύο μεγάλοι άντρες πού σύνταξαν τὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο κι ἔδωσαν ἐπιστημονικὴ βάση στὸ σοσιαλισμὸ καὶ γερὲς πολιτικὲς κατευθύνσεις στὸ σύγχρονο ἐργατικὸ κίνημα γεννήθηκαν σχεδὸν τὴν ἴδια ἐποχὴ καὶ στὴν ἴδια γερμανικὴ ἐπαρχία. Ὁ Κάρλ Μάρξ γεννήθηκε στὶς 5 τοῦ Μάη τοῦ 1818 στὸ Trier καὶ ὁ Φρίντριχ Ἐνγκελς στὶς 28 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1820 στὸ Μπάρμεν. Τρίερ καὶ Μπάρμεν εἶναι δύο γερμανικὲς πόλεις πού βρίσκονται στὴ Ρενανία, δηλαδή σὲ μιὰ ἐπαρχία πού γειτονεύει μὲ τὴ Γαλλία. Οἱ πόλεις αὐτὲς εἶχαν στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἀξιόλογη βιομηχανικὴ κίνηση κι ἀκόμα εἶχαν ἐπηρεαστῆ—ὅπως καὶ ὅλη ἡ Ρενανία—ἀπ' τὸ γαλλικὸ πολιτισμὸ καὶ τὶς γαλλικὲς ἐπαναστατικὲς ιδέες. Ὁ πατέρας τοῦ Μάρξ ἦταν ἑβραϊκῆς καταγωγῆς κι εἶχε σπουδάσει δικηγόρος, στὰ 1824 ὅμως ἀλλαξοπίστησε καὶ ἔγινε διαμαρτυρόμενος (προτεστάντης). Ὅλες αἱ πληροφορίες πού ἔχομε μᾶς βεβαιώνουν πὼς ἡ οἰκογένεια τοῦ Μάρξ δὲν ἦταν παρακατιανή. Ἰσα ἰσα ὁ πατέρας του καὶ εὐπορος ἦταν καὶ ἀρκετὴ μόρφωση εἶχε, δὲν ἦταν ὁμιος ὁπαδὸς τῶν νέων ιδεῶν. Ὅσο γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Ἐνγκελς, αὐτὸς ἦταν βιομήχανος. Ἄν καὶ προτεστάντης ὅμως ἦταν πολὺ θρησκόληπτος καὶ ἀγαποῦσε τὸν πατέρα.

Καὶ οἱ δύο τους, ὁ Μάρξ καὶ Ἐνγκελς, ἔκαναν καλὲς γυμνασιακὲς σπουδές. Ὁ Μάρξ φοίτησε ἀρχικὰ στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Μπὸν καὶ ὕστερα τοῦ Βερολίνου καὶ προορίζονταν γιὰ δικηγόρος. Ἄν καὶ μορφώθηκε καλὰ στὰ νομικά, ὅστόσο διψοῦσε γιὰ πλατύτερη μόρφωση καὶ ρίχτηκε μὲ τὰ μούτρα στὸ διάβασμα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φιλοσοφίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐναίσιμη διδαχτο-

ρική διατριβή του είχε θέμα καθαρά φιλοσοφικό. Ἐξέτασε τὸ πρόβλημα τῆς ἐπίδρασης τοῦ Δημόκριτου πάνω στὴ φιλοσοφία τοῦ Ἐπίκουρου (1).

Ὁ Ἐνγκελς στὴν ἀρχὴ γράφτηκε στὸ γυμνάσιο τῆς γενέτειράς του καὶ πῶς ὕστερα στὸ γυμνάσιο τοῦ Elberfeld. Ἡ κλίση του ἦταν νὰ γίνῃ ἐπιστήμονας καὶ ν' ἀκολουθήσῃ πανεπιστημιακὲς σπουδές, ἀλλ' ὁ ἐργασιασάρχης πατέρας του τὸν ὑποχρέωσε νὰ σπουδάσῃ τὰ ἐμπορικά. Στάλθηκε λοιπὸν στὴν Bamien καὶ ἐργάστηκε σ' ἓνα ἐμπορικὸ οἶκο, δὲν ἔμεινε ὁμως παρὰ ἓνα χρόνον καὶ ἀπεκεῖ πῆγε στὸ Βερολίνο γιὰ νὰ καταταχθῇ ὡς ἐθελοντὴς στὸ στρατό. Ἐπίσης σὲ ἡλικία δεκαεφτά χρονῶν τὸν ἔστειλε στὴ μεγάλη ἐμπορικὴ πόλη τῆς Γερμανίας Βρέμη, ὅπου δούλεψε κοντὰ τρία χρόνια σ' ἓνα ἐμπορικὸ γραφεῖο. Ὁ Ἐνγκελς ὁμως δὲν ἦταν καμωμένος γιὰ ἔμπορος. Στὸ πείσμα τοῦ πατέρα του αὐτὸς διάβαζε πολὺ καὶ ζητοῦσε πλατύτερους πνευματικοὺς ὀρίζοντες. Ἡ Βρέμη δὲν ἦταν φυσικὰ τὸ πνευματικὸ κέντρο ποὺ ταίριαζε στὶς πνευματικὲς ἀνησυχίες τοῦ νεαροῦ. Ἐνγκελς, ὥστόσο ἔχει βρῆκε τὸν τρόπο νὰ χειραφετηθῇ καὶ συμπληρώσῃ τίς σπουδές του. Μένοντας ἐκεῖ δέχτηκε τὴν ἐπίδραση τοῦ ποιητῆ Χάϊνε καὶ ἀρχίζει νὰ γράφῃ καὶ νὰ παίρνῃ ἐνεργητικὸ μέρος στὴν πολιτικοκοινωνικὴ ζωὴ. Οἱ δημοκρατικὲς ἰδέες τοῦ καιροῦ του—ἀντίλαλος τῆς γαλλικῆς Ἐπανάστασης—τὸν εἶχαν τραβήξει καὶ πῆρε θέση ἀνάμεσα στοὺς ἐλευθερόφρονες καὶ στοὺς δημοκράτες τῆς Γερμανίας. Τὰ πρῶτα του ἀρθρα ποὺ δημοσίεψε τὰ ὑπόγραφε μὲ τὸ ψευδώνυμο Ὁ σ β α λ ν τ, καὶ ἔκαναν ἐντύπωση μεγάλη, γιὰ τὸ θαρραλέο καὶ ριζοσπαστικὸ περιεχόμενό τους. Πρέπει νὰ σημειώσουμε ἀκόμα πὼς ὁ νεαρὸς γιακομπίνος, ποὺ ὅπως εἶπαμε ἔζησε στὰ παιδικὰ του χρόνια μέσα σὲ οἰκογενειακὸ περίγυρον

1 Ἡ διατριβὴ γράφτηκε στὰ 1841 καὶ φέρνει τὸν τίτλο: *Differenz der demokritischen und epikurischen Naturphilosophie*. (Διαφορὰ τῆς δημοκρατικῆς καὶ ἐπικουρικῆς φιλοσοφίας) μεταφράστηκε καὶ στὰ γαλλικὰ καὶ βγήκε μὲ τὸν τίτλο: *Différence de la Philosophie de la nature chez Démocrite et chez Epicure*, ἐκδ. Costes, Paris 1930.

θρησκόληπτο, είχε επηρεαστή από το μυστικιστή θεόσοφο Ιάκωβο Böhme και σε λίγο αιχμαλωτίστηκε από τις διδασκαλίες του άκουστου γερμανού θεολόγου και έλληνιστή Schleiermacher. Μά και πάλι: δεν ίκανοποιήθηκε, γιατί τα βιβλία του David Strauss τον κατάχτησαν. Το πολύκροτο βιβλίο του Στράους «Ο βίος του Ίησοῦ» είχε αναταράξει τότε την πνευματική ζωή της Γερμανίας κι είχε μεγάλη επίδραση στον Ένγκελς. Δέ σταμάτησε όμως στο Στράους. Πνεῦμα ανήσυχο και έρευνητικό προχώρησε πιο πολύ. Έξελίχτηκε τόσο πολύ ώστε κατάντησε άθρησκος και μέ γερή φιλοσοφική μόρφωση. Στο Βερολίνο όμως όταν πήγε και έγγράφηκε έθελοντής στο πυροβολικό της εκεί φρουράς είχε γνωριστή μέ τους νεοχεγκελιανούς, κι από τότε το μυαλό του ξύπνησε πιο πολύ και έγινε ριζοσπάστης και δημοκράτης.

Ήταν ωστόσο εποχή που ο χεγκελιανισμός αντίκρυζε την πεισματώδικη κριτική πολλών αντιπάλων του και ο φιλόσοφος Φρίντριχ Σέλιγκ, φανατικός αντίπαλος της φιλοσοφίας του Έγκελου (Hegel), είχε γράψει μιὰ βίαιη κριτική, που έκανε αίσθηση. Τότε ο νεαρός Ένγκελς απάντησε μέ μιὰ τσουχτερή αντικριτική μέ τον τίτλο: «Ο Σέλιγκ και ή αποκάλυψη» (1842), χωρίς όμως και νά την υπογράψει. Το βιβλίο όμως που έκανε μεγάλη έντύπωση στον Ένγκελς ήταν «Η οὐσία του χριστιανισμού» του Feuerbach, που βγήκε στα 1841. Όπως και ο Μάρξ έτσι και ο Ένγκελς έγινεν όπαδός του Feuerbach και έτσι έκανε το πρώτο σταθερό βήμα πρὸς τον άθεισμό και ύλισμό. Ο Feuerbach στάθηκε και για τους δυο ίδρυτές του έπιστημονικού σοσιαλισμού και διαλεκτικού ύλισμού ο άπαραίτητος πνευματικός σταθμός για την ολοκλήρωση της κοσμοθεωρίας τους.

Μπορούμε λοιπὸν νά πούμε πως στα 1842 ο Ένγκελς ήταν ένας φορμαρισμένος ριζοσπάστης και δημοκρατικός συγγραφέας μέ τάσεις άθειστικές και ύλιστικές. Είχε καλά χωνεμένες τις γαλλικές δημοκρατικές ιδέες και ή Μασσαλιώτιδα ήταν το τραγούδι που τον συγκινοῦσε και όλοένα μιλοῦσε για τή γκιλοτίνα.

Ο Μάρξ, όπως είπαμε, είχε τελειώσει τις πανεπιστημιακές

του σπουδές στα 1842 και σκόπευε ν' ακολουθήσει ακαδημαϊκή καριέρα, και να επιδοθῆ στη φιλοσοφία. Μά αμα ὁ δάσκαλος και φίλος του Β γ υ ο Β α υ ε γ, νεοχεγκελιανός και μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς, ἐπειδὴ τὰ ἔβλεπε μὲ τὴν ἐπίσημη θεολογία, στερήθηκε τὸ δικαίωμα νὰ διδάσκη στὸ Πανεπιστήμιο, ὁ Μάρξ παρατήθηκε ἀπὸ τὴν ἰδέα αὐτή.

Τὰ πρωτοεὶκά Πανεπιστήμια στα χρόνια ἐκεῖνα ἔεν ἀνοίγαν τίς πόρτες τους σὲ διανοούμενους σάν τὸν Μπάουερ και Μάρξ. Βέβαια γιὰ λίγον καιρὸ ὁ Μάρξ βρέθηκε σὲ ἀδιέξοδο οἰκονομικὸ γιὰτὶ ἀντίκρυζε τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς και πραχτικά και θεωρητικά. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ βρῆ δουλειὰ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά και ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ πάρη μέρος στὴν πνευματικὴ κίνηση τῆς χώρας του. Ἀπὸ θεωρητικὴ ἀποψη ὁ Μάρξ ἀντιμετώπιζε τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς ἔχι μὲ σκεπτικισμό ἀλλὰ μὲ βαθειές πιά φιλοσοφικὲς γνώσεις και μὲ νεανικὸ ἐνθουσιασμό και φανατισμὸ ἐπιθυμοῦσε νὰ πάρη μέρος στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν πνευματικὴ χειραφέτηση τῆς Γερμανίας, δηλαδή γιὰ τὴν πολιτικὴ και θρησκευτικὴ ἐλευθερία, ἐπειδὴ ἐκεῖνα τὰ χρόνια οἱ πολιτικὲς ἐλευθερίες και ἡ ἐλεύθερη σκέψη βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὰ δεσμά τῆς ἀστυνομίας. Ὅπλο ἀποτελεσματικὸ στὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἓνα μόνο ὑπῆρχε, ἡ κριτική. Τὸ ἔπλο αὐτὸ ἦταν τὸ μόνο ποὺ μποροῦσε νὰ ξαναφέρη κάθε τι θετικὸ στὴν πραγματικότητα και νὰ σκουντήση τὴ σκέψη, και ἔπως ἔλεγεν ὁ ἴδιος τὸ 1844 «νὰ ὑποχρεώση τίς κοκαλιασμένες κοινωνικὲς σχέσεις νὰ χορεύουν, παίζοντας τὴν ἴδια τὴ μελωδία τους». Καὶ ἡ μελωδία ἦταν ἡ διαλεκτική. Τίς ἴδιες σκέψεις και ἀπόψεις ὑποστήριζαν οἱ νεοχεγκελιανοί, στοὺς ὁποίους ἀνήκε και ὁ Μάρξ. Γι' αὐτοὺς ἡ κριτικὴ εἶναι ἡ ἀρνηση ποὺ καταργεῖ τίς ὑφιστάμενες σχέσεις και τὰ ἐπίσημα δόγματα και ἀνοίγει καινούργιους δρόμους στὴ ζωὴ. Οἱ νεοχεγκελιανοὶ δὲ γύρευαν νὰ στήσουν νέα δόγματα και νὰ ἐπιβάλουν νέες ἀρχές, ἐπιζητοῦσαν μόνο νὰ γκρεμίσουν τὰ παλιὰ δόγματα και νὰ ἀπογυμνώσουν τίς παλιές ἀξίες ἀπὸ τὸ φωτοστέφανο τῆς ἀλήθειας τους. Στὸ ἀναμεταξύ, τὸ 1843, ὁ Μάρξ παντρεύτηκε τὴν Τζένη φὸν Βεστφάλεν. Τὴ γνώριζε ἀπὸ τὰ μικρά του

χρόνια και αν και ήταν λίγο μεγαλύτερή του την έκανε γυναίκα του. Η Τζένη βρισκόταν από αριστοκρατικό σόϊ και οι δικοί της ήταν αντιδραστικοί. Αυτή όμως του παραστάθηκε ως το τέλος πιστή και αφωσιωμένη. Ήταν η γυναίκα που ένωσε τη μεγάλη ιστορική άπαστλή του άντρα της και αν και από το γάμο της γνώρισε μόνο τη δυστυχία δεν του είπε ποτέ έναν πικρό λόγο. Τον παντρεύτηκε αφού ξέχασε τις οικογενειακές της περιγαμηνές, την κοσμική κίνηση και τα αριστοκρατικά μεγαλεία της και έτσι δοκίμασε μαζί με το Μάρξ τις χαρές και τις πίκρες του. Αρκιόταν στην ευχαρίστηση και την ικανοποίηση που της έδινε η μεγαλοφυΐα του άντρα της, και είχε πεποίθηση στο έργο του και πίστευε πως οι αγώνες του έχουν ευγενικούς και ιστορικούς σκοπούς. Έτσι οι στερήσεις, η φτώχεια, οι κατατρεγμοί που άπάντησε με το γάμο της και που την ακολουθούσαν ως την ώρα που έκλεισε τα μάτια, δεν της γέννησαν την απογοήτευση και δεν της τέραζαν τα νεύρα ώστε να γκρινιάζει τον άντρα της για τα οικονομικά του χάγια, για την ανέχειά τους και για την καταδίκη των παιδιών τους σε μια άθλια και βασανισμένη ζωή. Πρότυπο συντρόφισσας, που αντί να του δημιουργή κάθε τόσο ζητήματα με τις γκρίνιες της, τα πικρόχολα λόγια της, τα ξεφωνητά και τα κλάματά της, τότε παρηγορούσε.

Όταν ο Μάρξ όριστικά πια παράτησε κάθε ιδέα κι ελπίδα να σταδιοδρομήσει στην πανεπιστημιακή καριέρα, βρήκε πως δεν του έμεινε άλλο πεδίο δράσης έξόν από το επάγγελμα του συγγραφέα. Έξάλλου είχε και οικονομικές στενοχώριες και έπρεπε να βρή πόρους για να ζήσει. Τον καιρό λοιπόν που βρίσκονταν στην Μπόν και ήταν στενοχωρημένος τον προσκάλεσαν να γίνει συνεργάτης σε μια καινούργια έφημερίδα που θα έβγαίνε στην Κολωνία. Στα χρόνια εκείνα στη Ρενανία παρατηρήθηκε μια φιλελεύθερη και ριζοσπαστική κίνηση ανάμεσα σ'ένα τμήμα των έμποροβιομηχάνων της περιοχής αυτής. Μια σημαντική μερίδα από τους έμποροβιομήχανους της Κολωνίας είχε προοδευτικές ιδέες και βάλθηκε να αντιπολιτευθή τους συντηρητικούς που είχαν στα χέρια τους την «Έφημερίδα της Κολωνίας». Γι' αυτό

μάζεψαν λεφτά και γύρευαν συντάχτες για να βγάλουν δική τους εφημερίδα. Έπικεφαλής της ριζοσπαστικής εμπορικής και βιομηχανικής μπουρζουαζίας της Ρενανίας ήταν ο Καμπχάουζεν και ο Μέβισσον και πίσω τους αρκετοί. Έλειπαν όμως οι κατάλληλοι συνεργάτες, που φυσικά δεν άργησαν να βρεθούν. Στρατολογήθηκαν μέσα από τους κύκλους των νεοχγκελιανών. Τότε στη Ρενανία ήταν άκουστος ως λόγιος ο νεοχγκελιανός *Moise Hess*, που είχε κάτι παραπάνω από ριζοσπαστικές ιδέες, ήταν κομμουνιστής. Έτσι με διευθυντή τον *Moise Hess* βγήκε την 1η του Γενάρη 1842 το όργανο των ριζοσπαστών εμποροβιομηχάνων της Ρενανίας που είχε τον τίτλο «Εφημερίδα του Ρήνου» (*Reinische Zeitung*).

Ο Μάρξ όπως είπαμε ζούσε τότε στην Μπόν και άπεχει συνδέθηκε με τον Χές και έστειλε ταχτικά άρθρα στη νέα Εφημερίδα, που είχε και άλλους δυο συντάχτες, τον *Oppenheim* και τον *Rutenberg*. Ο τελευταίος, που ήταν και ο αρχισυντάχτης, ήταν στενός φίλος του Μάρξ. Στην «Εφημερίδα του Ρήνου» φυσικά έγραφαν και πολλοί άλλοι νεοχγκελιανοί από το Βερολίνο και αυτός ο Ένγκελς. Το φθινόπωρο όμως του 1842 ο Μάρξ άφησε την Μπόν και πήγε στην Κολωνία κι εγκαταστάθηκε εκεί. Από τότε η «Εφημερίδα του Ρήνου» πήρε νέα κατεύθυνση.

Πολλοί από τους νεοχγκελιανούς, και μέσα σ' αυτούς ήταν και ο Ένγκελς, υποστήριζαν πως η νέα Εφημερίδα έπρεπε να δίνει μεγαλύτερη προσοχή και σημασία στην αντιθρησκευτική κριτική και πολεμική της. Ο Μάρξ δεν ήταν της ίδιας γνώμης και επέμεινε πως ήταν προτιμότερο μια έντονη πολεμική ενάντια στους πολιτικούς και κοινωνικούς όρους της εποχής. Πολλά έχουν γραφτεί πάνω στο ζήτημα αυτό που δε μας ενδιαφέρουν, γιατί δε γράφομε βιογραφία του Μάρξ. Το μόνο που σημειώνουμε είναι πως τα άρθρα του Μάρξ άρεσαν πολύ και έτσι έγινε γνωστός. Γι' αυτό τον Οχτώβρη του 1842 όταν ο αρχισυντάχτης Ρούτενμπεργκ έφυγε από την αρχισυνταξία, ο Μάρξ πήρε τη διεύθυνσή της. Η νέα θέση του Μάρξ του επέβαλλε πολλά καθήκοντα. Από

τή μιὰ μεριά ἔπρεπε νὰ πλουτίσῃ ἀκόμα πιὸ πολὺ τὶς ἱστορικές καὶ πολιτικές του γνώσεις κυρίως γύρω στὰ τρέχοντα ζητήματα τῆς πολιτικοκοινωνικῆς ἱστορίας τῆς Γαλλίας καὶ Εὐρώπης, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ κατατοπιστῇ καλὰ στὴν οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ποὺ ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν τὴν κατεῖχε. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ξαναρχίσῃ τὸ διάβασμα γιὰ νὰ ἐμβαθύνῃ στὴ σοσιαλιστικὴ κίνηση ποὺ ἀκούγε νὰ γίνεται πόλως λόγος καὶ στὰ οἰκονομικά προβλήματα ποὺ ἀπαιτοῦσαν ἀμεσες λύσεις. Ἡ δημοσιογραφία δὲμως τοῦ ἦταν ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ μεγάλος μπελάς. Ἴσως καὶ ὁ γάμος του μετὴν Ἰζένη Βεστφάλεν νὰ συντέλεσε στὸ ν' ἀποτραθηχτῇ ἀπὸ τὴν «Ἐφημερίδα τοῦ Ρήνου». Ὁ κυριώτερος δὲμως λόγος εἶναι ἡ αὐστηρὴ λογοκρισία ποὺ ἐπεβλήθηκε στὴν Ἐφημερίδα καὶ ἡ πίεση τῶν μετόχων τῆς, ποὺ συνιστοῦσαν μετριοπάθεια. Ἐτοὶ ὁ Μάρξ ἀναγκάστηκε νὰ παραιτηθῇ. Στὰ χρόνια αὐτὰ δὲν ἦταν ἀκόμα ἕνας σχηματισμένος κομμουνιστής. Ὁ Ἐνγκελς ἀπὸ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1842 εἶχε γίνει κομμουνιστής, προσηλυτίστηκε στὸν κομμουνισμό ἀπὸ τὸ Moise Hess. Ὁ Μάρξ δὲμως ἀπλῶς συμπαθοῦσε τὸν κομμουνισμό. Ἀπαντώντας ὁ Μάρξ σὲ μιὰ ἀντικομμουνιστικὴ κριτικὴ καὶ πολεμικὴ ποὺ φάνηκε ἀπὸ τὶς στήλες συντηρητικῆς Ἐφημερίδας ἔγραφε πάνω κάτω : «Δὲν ἔχετε τὸ δικαίωμα νὰ χτυπᾶτε τὸν κομμουνισμό. Δὲν γνωρίζω τὸν κομμουνισμό, ἀλλὰ ὁ κομμουνισμὸς ποὺ ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπιση τῶν καταπιεζομένων δὲ θὰ μπορούσε νὰ καταδικαστῇ «ἐλαφρᾶ τῇ συνειδήσει». Πρέπει νὰ ἔχετε μιὰ πλέρια καὶ ἀκριβῆ γνώση τοῦ ρεύματος αὐτοῦ προτοῦ τὸ καταδικάσετε». Ἄρα ὁ Μάρξ δὲν ἦταν ἀκόμα κομμουνιστής, ἀλλὰ ἕνας συμπαθῶν ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα.

Ἀφοῦ δὲμως παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν «Ἐφημερίδα τοῦ Ρήνου», ποὺ σὲ λίγο ἄλλωστε ἔκλεισε, δὲν εἶχε τί νὰ κάνῃ καὶ ποῦ νὰ ἐγκατασταθῇ. Ὁ φίλος του A. R u g e τοῦ πρότεινε νὰ πᾶνε στὸ Παρίσι. Ἡ ἰδέα αὐτὴ ἄρεσε στὸ Μάρξ καὶ οἱ δύο φίλοι ἄφησαν τὴ Γερμανία, ποὺ ἦταν ἕνα ἀτυνομικὸ Κράτος, καὶ πῆγαν στὴ γαλλικὴ πρωτεύουσα.

Τὸ Παρίσι ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ μάνα τῶν Ἐπαναστα-

των και το πνευματικό κέντρο των νέων ιδεών. Τα συγγράμματα και οι διδασκαλίες του Ζαίβ-Σιμόν, του Φουριέ, του Βίκτορα Κονσιντεράν το «Κοινωνικό Πεπρωμένο», του Μπουοναρόττι ή «Συνωμοσία για την Ισότητα» επηρέαζαν και ηλέχτριζαν την παριζιάνικη νεολαία του 1830—1840. Ο Μπουοναρόττι ήταν ο αγαπημένος συγγραφέας της ριζοσπαστικής νεολαίας, γιατί ήταν ο πρώτος που μίλησε στην εποχή εκείνη για την «επαναστατική Κυβέρνηση» των λαϊκών τάξεων, έννοώντας με το σύνθημά του αυτό πως πρέπει η λαϊκή μάζα να επιβάλει με τη δικτατορία της το πρόγραμμά της και τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις που θα εξυπηρετούσαν τα συμφέροντά της. Μια που οι διδασκαλίες του Μπουοναρόττι είχαν επίδραση στη νεολαία, και η επιρροή τους πάνω στις μυστικές επαναστατικές οργανώσεις της τοινηής εποχής ήταν μεγάλη. Επίσης και ο άτρόμητος σοσιαλιστής επαναστάτης Μπλανκί είχε κι αυτός με τη σειρά του τραβήξει πολύν κόσμο στα 1830. Μέσα στα χρόνια αυτά στη γαλλική πρωτεύουσα είχαν γίνει μεγάλες ζυμώσεις και διατυπώθηκαν πολλές νέες ιδέες. Η γαλλική κριτική ήξερε από το 1830 πως η κεφαλαιοκρατική ανάπτυξη φέρνει τη συγκέντρωση του πλούτου σε λίγα χέρια, παραμερίζει τη μεσαία τάξη από την κυβέρνηση της χώρας και χωρίζει την κοινωνία σε άστους και στο λαό—έργαζόμενους. Ο Κωνσταντέν Πεκερ στο βιβλίο του «Κοινωνική Οικονομία» (1839) διετύπωσε από τότε πως η ανάπτυξη του κεφαλαιοκρατισμού θα έχη σα μοιραία συνέπεια την εθνικοποίηση των μέσων της παραγωγής. Έξον όμως από τους παραπάνω και ο μεγάλος γερμανός ποιητής Χάϊνε γύρω στα 1840 έγραψε τα ώραϊα του άρθρα για το γαλλικό κομμουνισμό, ο Καμπέ παρουσιάστηκε ως ιδρυτής του νεοχριστιανισμού, ο Λουί Μπλάν ανάπτυξε τις σοσιαλιστικές του αρχές και ιδέες και ο Προυντών μίλησε και έγραψε για το μικροαστικό σοσιαλισμό του. Όλες λοιπόν οι νέες ιδέες και τα νέα κοινωνικά συστήματα που προπαγανδίζονταν την εποχή εκείνη είχαν το Παρίσι ως κέντρο τους. Η γαλλική πρωτεύουσα τράβηξε και το Μάρξ, που, όπως είπαμε, πήγε μαζί με

τὸ φίλο του Ἄρνολδ Ροϋγγε. Ἐκεῖ ἔβγαλαν οἱ δύο νεαροὶ γερμανοὶ φίλοι τὰ «Γαλλογερμανικὰ Χρονικὰ». Ὁ τίτλος τῆς ἐπιθεώρησης αὐτῆς δείχνει πῶς ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ροϋγγε εἶχαν ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριά βγάλει ὅλες τὶς ἐθνικιστικὲς σκουριὲς ἀπὸ πάνω τους καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πῶς χρειάζεται στενὴ πολιτικὴ συνεργασία γερμανῶν καὶ γάλλων διανοουμένων καὶ πολιτικῶν γιὰ νὰ σπάσουν τὰ δεσμὰ τῆς ἀντίδρασης. Στὰ «Γαλλογερμανικὰ Χρονικὰ» διατυπώνονται ἀπὸ τὸ Μάρξ γιὰ πρώτη φορὰ οἱ βασικὲς ἀπόψεις τῆς μελλοντικῆς ὑλιστικῆς φιλοσοφίας του καὶ οἱ κομμουνιστικὲς του ἀντιλήψεις. Δὲν ἦταν ὁμως τυχερός. Τὰ «Γαλλογερμανικὰ Χρονικὰ» κυκλοφόρησαν τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1844, ἀλλὰ μόνον ἓνα φύλλο, στὸ ὁποῖο ὡστόσο δημοσιεύτηκαν δύο ἄρθρα τοῦ Μάρξ: «Εἰσαγωγή στὴν κριτικὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου τοῦ Hegel» καὶ «Κριτικὴ τοῦ ἑβραϊκοῦ ζητήματος τοῦ Μπάσερ». Στὸ φύλλο αὐτὸ ὑπάρχει καὶ μιᾶ μελέτη τοῦ Ἐνγκελς «Δοκίμιο κριτικῆς πολιτικῆς Οἰκονομίας», ποὺ τὴν ἔστειλε ἀπὸ τὸ Μάντσεστερ, ὅπου εἶχε ἐγκατασταθῆ. Γράφοντας ὁ Μάρξ στὸ Ροϋγγε τὸ Σ/δρη τοῦ 1843 καὶ καθορίζοντας τὶς προγραμματικὲς ἀρχὲς τῆς νέας Ἐπιθεώρησης τονίζει μαζὺ μὲ ἄλλα καὶ τοῦτα ἑδῶ τὰ χαρακτηριστικὰ:

«Ἄν ἡ προσπάθειά μας δὲν συνίσταται στὸ νὰ δημιουργήσουμε τὸ μέλλον, εἶναι βέβαιο πῶς δι ἔχουμε νὰ κάνουμε εἶναι ἡ ἀμείλιχτη κριτικὴ τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος, ἀμείλιχτη τόσο μὲ τὴν ἔννοια πῶς ἡ κριτικὴ δὲν πρέπει νὰ τρομάζη ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς συνέπειές της, ὅσο καὶ μὲ τὴν ἔννοια μιᾶς πιθανῆς σύγκρουσης μὲ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας. Γι' αὐτὸ δὲν εἶμαι τῆς γνώμης νὰ σηκώσουμε σημαία δογματικὴ· τὸ ἀντίθετο, πρέπει, νὰ προσπαθήσουμε νὰ βοηθήσουμε τοὺς δογματικούς νὰ ξεδιαλύνουν τὶς ἀρχές τους. Ἔτσι, ἰδίως ὁ κομμουνισμὸς ὅπως τὸν προπαγανδίζουν ὁ Καμπέ, ὁ Ντεζαμύ, ὁ Βάϊτλιγκ κλπ. δὲν εἶναι παρὰ μιᾶ ἀφηρημένη δογματικὴ ἔννοια. Θέλουμε νὰ ἔχουμε τὴν ἐπιρροὴ πάνω στοὺς συγκαιριανοὺς καὶ χωριστὰ στοὺς γερμανοὺς συγκαιριανοὺς μας; Τί πρέπει νὰ κάνουμε; Δυὸ γεγονότα εἶναι ἀναμ-

-φιοβήτητα: πώς πρώτα ή θρησκεία και δεύτερο ή πολιτική είναι δυο πράγματα που ενδιαφέρουν πολύ από κάθε τι άλλο τους σημερινούς γερμανούς... Αναφορικά με την πραγματική ζωή, το πολιτικό Κράτος, και όταν ακόμα δεν είναι σοσιαλιστικό, ανταποκρίνεται με τις νεώτερες φόρμες του στις απαιτήσεις της λογικής.

Δεν παρουσιάζομαστε στον κόσμο σά θεωρητικοί με ένα νέο δόγμα: Να ή αλήθεια, γονάτισε! Δεν του λέμε: "Αφησε τον Αγώνα, αυτά είναι άνοησίες! Δεν κάνουμε τίποτ' άλλο παρά να του δείχνουμε για ποιούς σκοπούς αγωνίζεται πραγματικά. Πρέπει να πάρη συνείδηση του εαυτού του και αν ακόμη δεν το θέλει».

Στην «Είσαγωγή στην κριτική της φιλοσοφίας του δικαίου του Hegel» γράφει πάλι εξετάζοντας το ένδεχόμενο μιας γερμανικής επανάστασης και βάζει το ερώτημα ποιά τάξη στη Γερμανία θα παίξη τον ιστορικό ρόλο να μπή επικεφαλής της επανάστασης. Πάνω στο ζήτημα αυτό γράφει:

«Η ύπαρξη μιᾶς καταπιεζόμενης τάξης που βρίσκεται μέσα στην αστική κοινωνία, μιᾶς τάξης που προορισμός της είναι να συντελέση στην κατάργηση όλων τῶν τάξεων, δημιουργεῖ τις δυνατότητες μιᾶς επανάστασης στη Γερμανία... Η τάξη αὐτή είναι τὸ π ρ ο λ ε τ α ρ ι ἄ τ ο, που μόλις τώρα αρχίζει να κάνει την εμφάνισή του στη Γερμανία με την ανάπτυξη της βιομηχανίας, γιατί δεν είναι ή φυσική ἀθλιότητα μὰ ή τεχνική ἀθλιότητα, δεν εἶναι ή μηχανική καταπίεση τῆς κοινωνίας μὰ ή διάλυση τῶν μεσαίων τάξεων που δημιουργοῦν τὸ προλεταριάτο .. Όταν λοιπόν τὸ προλεταριάτο ἀναγγέλει την κατάργηση τῆς σημερινῆς κοινωνίας δεν κηρύχνει τὸ μυστικὸ τῆς ἴδιας του ὑπάρξεως ἀλλὰ την πραγματικὴν κατάργηση τοῦ σημερινοῦ (κοινωνικοῦ) καθεστώτος. Όταν τὸ προλεταριάτο ζητεῖ την κατάργηση τῆς ἰδιοκτησίας δεν κάνει τίποτ' ἄλλο παρά να ζητῆ για τὸ σύνολο τῆς κοινωνίας δ,τι ή ἴδια ή κοινωνία ἔβαλε μέσα του, χωρὶς τῆ συγκατάθεσή του...»

Γράφοντας αυτά ο Μάρξ τον Οχτώβρη του 1843 έδειχνε πώς είχε πιά γίνει κομμουνιστής. Φυσικά δέν πρέπει νά παρέδεχτοῦμε πώς ο Μάρξ στο Παρίσι έγινε κομμουνιστής. Όπως είπαμε, από την Κολωνία ο Μάρξ επηρεάστηκε από τις κομμουνιστικές ιδέες και γι' αυτό άρχισε νά διαβάζη πολύ για νά ολοκληρώση τις κοινωνιολογικές και ιστορικές γνώσεις του. Στο Παρίσι, πού δονούντανε από τις νέες επαναστατικές ιδέες, ο Μάρξ όχι μόνο βρήκε την κατάλληλη επαναστατική και σοσιαλιστική φιλολογία πού του έδωκε τις απαραίτητες θεωρητικές βάσεις, μά και γνώρισε επαναστάτες και στοχαστές πού είχαν βάλει για σκοπό της ζωής τους νά δώσουν τα πνευματικά και τά πολιτικά όπλα στις λαϊκές καταπιεζόμενες μάζες, για νά πάρουν τη θέση πού τις άξιζε μέσα στην κοινωνία.

Άς σημειώσουμε άκόμα πώς ή Εϋρώπη τότε βρίσκονταν σε χρονίζουσα άναταραχή. Η Γαλλία ήταν καμίνι επαναστατικό. Η Γερμανία επίσης περνούσε μια επαναστατική κρίση, στην Πολωνία ο έθνικιστικός άναδρασμός ήταν πολύ οξύς, και στην Άγγλία τό κίνημα των Χαρτιστών άπλώθηκε πολύ και έγινε σταθερό στην ιστορία του άγγλικού έργατισμού. Μά εκεί πού ο επαναστατικός άναδρασμός με συμμετοχή της έργατιάς ήταν πιδό πολύ σημαντικό και όπολογισιμος ήταν ή Γαλλία. Η έξέγερση της Λυών του 1831 και 1834 και ή Έπανάσταση του Παρισιού στα 1839 για πρώτη φορά φέρνουν την έργατική τάξη στη σκηνή της ιστορίας σε μιάς τάξης πού παίζει ρόλο πρωταγωνιστή.

Ό Μάρξ στο Παρίσι, και πιδό πριν στην Κολωνία, είχε διαβάσει πολύ και κατατοπίστηκε όχι μόνο καλά στην ιστορική και πολιτική κατάσταση της έποχής του αλλά και μελέτησε πολύ την Πολιτική Οικονομία. Όλα τά πριν άπ' αυτόν συγγράμματα και τις διδασκαλίες των νέων διανοουμένων και άρχηγών των λαϊκών μαζών και της έργατιάς τά μελέτησε και με μιά άυστηρή έπιλογή κράτησε άπ' αυτά ό,τι καλό και θετικό είχαν. Πολλές από τις ιδέες του Μάρξ πού είναι διατυπωμένες στο «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» όπάρχουν σε συγγράμματα και μελέτες ούτοπιστών και άλλων μικροστών σοσιαλιστών. Και από τον Σαιν Σι-

μόν και από τὸ Φουριέ και ἀπὸ τὸν Κονσιντεράν και Μπουοναρόττι και ἄλλους ὁ Μάρξ δανείστηκε πολλές ιδέες και ἀπόψεις (1) Δὲν τις πήρε ὁμως χωρὶς κριτικὴ ἐπεξεργασία, τις ἀφωμοίωσε πρῶτα και τις συμπλήρωσε μὲ δικές του παρατηρήσεις. Ἐπίσης και ὁ W. Weitling και ὁ Th. Schuster μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς πρόδρομοι τοῦ Μάρξ, πού σὲ πολλά τὸν ἐπηρέασαν. Πιο πολὺ ὁμως ὁ Μάρξ και Ἐνγκελς εἶχαν ἐπηρεαστῆ ἀπὸ τις θεωρίες τοῦ Μπαμπέφ, πού ὅσο κι ἂν εἶχαν ἀτέλειες στὴ διατύπωσή τους, στὴν οὐσία τους ἐκφράζανε τοὺς πόθους τῆς νέας τάξης — τοῦ προλεταριάτου — πού μόλις σχηματιζόντανε και διεκδικούσε μὲ ἀυθόρμητισμὸ τὰ δίκαιά της. Ὁ Μάρξ και ὁ Ἐνγκελς ἦταν βέβαια προικισμένοι μὲ μεγαλοφυΐα, ὡστόσο δὲν μποροῦσαν νὰ βροῦν τὸ δρόμο τους ἂν εἰς διάβαζαν και ἀφωμοίωναν ὅλη τὴν πρὶν ἀπ' αὐτοὺς ἐπαναστατικὴ, σοσιαλιστικὴ και κομμουνιστικὴ φιλοσοφία. Εἶπαμε παραπάνω πῶς, ἐξὸν ἀπὸ τὴ Γαλλία, και στὴ Γερμανία ὑπῆρχαν νεοϊδεάτες και ἐπαναστάτες και πῶς πολλά ἐπαναστατικὰ κινήματα σημειώθηκαν στὶς χώρες αὐτές. Ἐπίσης και στὴν Ἀγγλία τὸ 1842 ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν ἐπαναστατικὴ. Γιὰ πρώτη φορά ξέσπασε ἐκεῖ μιὰ μεγάλη μαζικὴ ἀπεργία πού πήρε μορφή γενικῆς ἐργατικῆς ἀπεργίας. Ἔτσι στὰ 1843]4 νόμιζε κανεὶς πῶς ἡ Ἀγγλία βρισκόταν σὲ παραμονὴς ἐπανάστασης, ἐνῶ τὸν ἴδιο καιρὸ (1844) ξέσπασε ἡ ἐπανάσταση τῶν ὑφαντουργῶν τῆς Σιλεσίας (Γερμανία). Παράλληλα και ὁ σοσιαλισμὸς μέσα στὰ χρόνια 1845]6 πήρε μεγάλη διάδοση στὰ βιομηχανικὰ κέν-

1. Μερικοὶ φανατικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ μαρξισμοῦ, ὅπως ὁ W. Tschekesov, ὁποστήριξαν πῶς τάχα ὁ Μάρξ πήρε αὐτούσιες τις ιδέες πού ἐκθέτει στὸ Μανιφέστο ἀπὸ ἓνα βιβλίο τοῦ Victor Considérant πού ἐπιγράφεται: Principes du Socialisme (Manifeste de la démocratie aux dix neuvième siècle, 1843). Ἐπίσης και γιὰ τὸν Ἐνγκελς ἔγραψαν πῶς τὸ βιβλίο του γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ἐργατικῆς τάξης στὴν Ἀγγλία εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ Εὐγενίου Βουργετ πού κυκλοφόρησε στὰ 1842 μὲ τὸ τίτλο: «Ἡ ἀθλιότητα τῶν ἐργαζομένων τάξεων στὴν Ἀγγλία και Γαλλία». Αὐτὰ ὁμως εἶναι χυδαῖες συκοφαντίες.

τρχ τῆς Γερμανίας, ἐνῶ στή Γαλλία ἡ κατάσταση δὲν ἦταν καλύτερη, ἡ ἐπαναστατικὴ καὶ σοσιαλιστικὴ φιλολογία αὐξάνονταν καὶ πληθύνονταν καὶ διάφορες ἐπαναστατικὲς Ἐταιρεῖες δρούσαν μυστικὰ καὶ φανερά.

Πρέπει ὁμως νὰ σημειώσουμε πῶς πρὶν σχηματιστοῦν καθαρὲς ἐργατικὲς ἐνώσεις μὲ ἐπαναστατικὸ πρόγραμμα, οἱ πρῶτοι ἡγέτες τοῦ προλεταριάτου μαθήτεψαν στὶς συνωμοτικὲς Ἐταιρεῖες τῶν ἀσπιῶν ἐπαναστατῶν. Καὶ μιὰ πού ὅπως εἶπαμε οἱ Γάλλοι ἔγιναν οἱ δασκάλοι τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν, τὸ γερμανικὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα ἔκολούθησε βῆμα πρὸς βῆμα τὸ γαλλικὸ κίνημα. Ἡ σοσιαλιστικὴ δημοκρατία ἦταν ἡ δασκάλα τοῦ γερμανικοῦ προλεταριάτου. Κι ὅταν ἀκόμα ἡ ἀστική τάξη στὸ σύνολό της πέρασε στήν ἀντίδραση ὑπῆρχαν κάμποσοι δημοκράτες πού ἀκολουθοῦσαν τὴν παλιὰ παράδοση, δηλαδὴ τὴν ἐπαναστατικὴν παράδοση γιὰ τὰ ἰδανικὰ τῆς ἀστικής δημοκρατίας. Γι' αὐτὸ σὲ διάφορες πόλεις σχηματίστηκαν διάφοροι Ὅμιλοι - Σύνδεσμοι μὲ σκοπὸ νὰ προπαγανδιστοῦν οἱ παλιὲς ἐπαναστατικὲς παραδόσεις. Ἐνας ἀπὸ τοὺς Ὅμιλους αὐτοὺς πού τιτλοφοροῦντανε *L'Association pour la défense de la presse patriote* (Ἐταιρεία γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τοῦ πατριωτικοῦ τύπου) μὲ ἰδρυτὲς τὸν Cormenin, Armand Carrel, Godefroy Cavaignac, Garnier - Pagés καὶ F. Arago, χρησίμεψε γιὰ πρότυπο στὸ γερμανικὸ σύνδεσμο γιὰ τὴν «ὑπεράσπιση τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου» (*Deutscher Bund zur Vertheidigung der Pressfreiheit*) πού ἰδρύθηκε ἀπὸ ἓνα πρόσφυγα γερμανὸ δικηγόρο, τὸ Λουδοβίκο Boerne, πού ἔμεινε στὸ Παρίσι.

Ὁ γερμανικὸς νόμος ὁμως τοῦ 1834 ἀπαγόρευε αὐτὲς τὶς Ἐνώσεις καὶ ἔτσι οἱ ὀργανώσεις αὐτὲς πέρασαν στήν παρανομία καὶ στὸ συνωμοτισμὸ. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στή Γαλλία:

Μέσξ στὰ χρόνια 1834—1836 ἰδρύθηκε στή Γερμανία μιὰ νέα μυστικὴ ὀργάνωση πού ὠνομάστηκε: «Ὁμοσπονδία τῶν ἐξορίστων». Ἡ ὀργάνωση αὐτὴ ἦταν μυστικὴ. Τὰ μέλη της λέγονταν *Zelte* (= σκηνὲς) ἢ *Hütten* (= καλύβες). Εἶναι βεβαιωμένο πῶς ἦταν ἐπηρεασμένη ἀπὸ τοὺς καρμπονάρους καὶ τοὺς

μασώνους. Στά 1840 όμως ή άστυνομία ανακάλυψε τὰ κέντρα τής δράσης της στη Βρέμη, Βερολίνο, Φραγκφούρτη κι άλλοι. Ή όργάνωση αὐτή είχε φιλολαϊκό χαρακτήρα και διευθύνονταν από τόν Jaoub Venedey και τόν Th. Schuster. Ύπήρχαν όμως και πολλοί μπαμπετιστές και κομμουνιστές που έβγαλαν και έφημερίδα τόν «Έξορίστο». Σημειώνουμε ακόμα πως στα χρόνια αὐτά ό σαινσιμονισμός και ό ουτοπικός σοσιαλισμός είχαν μεγάλη επίδραση στους επαναστάτες και ή φιλολογία τους διαβάζονταν πολύ.

Ύστερα από τή διάλυση τής «Όμοσπονδίας τών έξορίστων», ιδρύθηκε στό Παρίσι ή «Ένωση τών δικαίων» (Fédération des Justes) μέ ιδρυτές τόν Schuster, τόν ποιητή Germain Maeger, τόν Hermann Ewerbeck, τόν Karl Chapper, τόν παπουτσή Bauer, τόν ώρολογά Moll, τόν ράφτη Weitling και άλλους. Και ή Ένωση αὐτή ήταν μυστική και φαίνεται νά είχε σχέσεις μέ δυό άλλες μυστικές όργανώσεις, τήν «Ένωση για τὰ δίκαια τού ανθρώπου» και τήν «Έταιρεία τών σοφών», που τήν ίδρυσαν στά 1837 ό Blanqui και ό Barbés. Ή «Ένωσις τών δικαίων» είχε γερές ρίζες κι έκανε καλή προπαγάνδα. Κάθε δέκα μέλη αποτελούσαν μιὰ κομμούνα και δέκα κομμούνες ένώνονταν σέ μιὰ περιφέρεια. Ή κεντρική συνέλευση που λέγονταν Halle (= άγορά) ένωνέ τούς αντιπρόσωπους όλων τών περιφερειών που αποτελούσαν τήν Έκτελεστική Έπιτροπή. Ή όργάνωση αὐτή διαλύθηκε στά 1840 ύστερα από τήν ήττα τής έργατικής τάξης τού 1839. Τά μέλη της άλλα φυλακίστηκαν κι άλλα έφυγαν ή έξωρίστηκαν στην Έλβετία. Ανάμεσα σ' αὐτούς ήταν και ό γερμανός ράφτης Βάϊτλιγκ που ήταν άκουστός επαναστάτης και θεωρητικός προπαγανδιστής τού κομμουνισμού άν και αυτοδίδαχτος. Ό Βάϊτλιγκ που ύπόφερε πολλά: καταδιώξεις, έξορίες, φυλακίσεις, ήταν μιὰ έξαιρετική φυσιογνωμία εκείνα τὰ χρόνια και γι' αὐτό ήταν φυσικό νά θελήσει ό Μάρξ νά τόν γνωρίσει από κοντά. Στην αρχή είχαν γίνει καλοί φίλοι, μέ ή φιλία τους δέ βάσταξε πολύ, γιατί ό Βάϊτλιγκ δέν ήθελε ν' αναγνωρίσει τήν πνευματική ύπεροχή τού Μάρξ και έτσι ψυχράνθηκαν και χωρίστηκαν, ώστόσο όμως,

ὅπως είδαμέ, ὁ Βάιτλιγκ στάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς πρόδρομους τοῦ Μάρξ καὶ Ἐνγκελς. Ἡ δράση του φυσικά ἀπ' τὴ στιγμή πού ὁ Μάρξ πήρε ἐνεργητικὸ μέρος στὴν ἐργατικὴ ἐπαναστατικὴ κίνηση περιωρίστηκε πολὺ. Ἐξάλλου ἄμα διαλύθηκε ἀπ' τὴν ἀστυνομία ἡ «Ἐνωσὴ τῶν δικαίων» στὰ 1840, ὁ Βάιτλιγκ φυλακίστηκε στὴ Ζυρίχη τὸ 1843 καὶ στὰ 1844 ὕστερα ἀπὸ πολλὲς περιπέτειες τὰ κατάφερε νὰ πάη στὸ Λονδίνο, ὅπου οἱ φίλοι καὶ θαυμαστὲς του τοῦ ἔκαναν μεγάλη ὑποδοχὴ. Ἐκεῖ ἦταν καὶ ἄλλοι γερμανοὶ ἐξόριστοὶ ἐπαναστάτες καὶ μὲ τὴν ἐνίσχυση καὶ συνεργασία τῶν ἀγγλῶν Χαρπιστῶν καὶ τοῦ Σάππερ ἰδρύθηκε ἕνας ἄλλος σύλλογος διεθνικός, ἡ «Ἐνωσὴ τῶν δημοκρατικῶν φίλων ὄλων τῶν ἐθνῶν» (1844).

Πρὶν ὅμως ἐκθέσουμε τὶς σχέσεις καὶ τὴ γνωριμία τοῦ Μάρξ μὲ τοὺς ἐπαναστατικοὺς κύκλους τοῦ Λονδίνου, πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια γιὰ τὴ γνωριμία τοῦ Μάρξ μὲ τὸν Ἐνγκελς, πού ἐγίνε στὸ Παρίσι. Ἐχομε θετικὲς πληροφορίες πὼς ὁ Ἐνγκελς πῆγε τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1844 στὴ γαλλικὴ πρωτεύουσα γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆ τὸ Μάρξ. Ἡ ἐπίσκεψη καὶ ἡ γνωριμία αὐτὴ στάθηκε καὶ γιὰ τοὺς δυὸ πολύτιμη. Ἀπὸ τότε συνδέθηκαν μὲ στενὴ φιλία, πού σπάνια συναντιέται ἀνάμεσα στὴν ἱστορία. Ὁ Ἐνγκελς ἦταν κι αὐτὸς πιά φτασμένος κομμουνιστής, ὡστόσο ὅμως στὴ θεωρητικὴ του κατάρτιση εἶχε ἀκόμα πολλὲς οὐτοπιστικὲς σκουριές, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὶς θεωρίες τοῦ Ὄουεν, Φουριέ, Προυντῶν κλπ. Ἡ μελέτη του πού δημοσίεψε στὰ «Γαλλο-Γερμανικὰ Χρονικὰ» μὲ τὸν τίτλο : Δ ο κ ἰ μ ἰ ο Κ ρ ι τ ι κ ῆ ς τ ῆ ς π ο λ ι τ ι κ ῆ ς Ο ἰ κ ο ν ο μ ἰ α ς ἦταν μιὰ σοβαρὴ ἐργασία γιὰ ἕναν ἐμποροῦπάλληλο εἰκοσιτριῶν χρονῶν, ἀλλὰ δὲν ἦταν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὶς ἰδεαλιστικὲς ἐπαναστατικὲς ἀντιλήψεις καὶ ἰδέες τοῦ καιροῦ του. Ὁ Μάρξ ἦταν πῶς προχωρημένος, εἶχε ἐμβαθύνει καλὰ στὸ κοινωνικὸ πρόβλημα καὶ οἱ μελέτες πού ἔκανε τοῦ ἔδωκαν τὰ θεωρητικὰ ὄπλα γιὰ νὰ καταλήξῃ στὴν ὀλιστικὴ ἀντίληψη τῆς ἱστορίας καὶ στὸ διαλεκτικὸ ὄλισμό.

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι ὅμως ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ἐνγκελς ἀπὸ τὸ 1844 ἔγιναν ὄχι μόνο ἀχώριστοι φίλοι καὶ συναγωνιστὲς ἀλλὰ καὶ συ-

νεργάτες στενοί στη θεωρία και στην πράξη. 'Ο ένας συμπλήρωνε τόν άλλον. Ούτε ο Μάρξ χωρίς τόν "Ενγκελς θά γίνονταν αὐτός πού ἔγινε, οὔτε ὁ "Ενγκελς χωρίς τὸ Μάρξ θά ἔπαιρνε τή θέση πού πήρε σά συνιδρυτής τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ καί συναρχηγός τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος ἀπ' τὰ μέσα ὡς τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰώνα. Ἄς μὴν ξεχάσουμε ἀκόμα καί τήν οἰκονομική ἐνίσχυση πού ἔδωσεν ὁ εὐπορος "Ενγκελς στὸν ἀνεργο καί κατατρεγμένο Μάρξ.

Οἱ μυστικές Ἑταιρεῖες καί ἡ σοσιαλιστική προπαγάνδα πού προκαλοῦσαν ἀναβρασμό μέσα στήν ἐργατική τάξη τῆς Γαλλίας καί Γερμανίας ἦταν ἐπόμενο νά προκαλέσουν τήν προσοχή τῆς ἀστυνομίας καί παράλληλα ν' ἀρχίσουν οἱ καταδιώξεις. Ἔτσι τὸ Γενάρη τοῦ 1845 ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνηση, ὕστερα ἀπὸ ἐγγραφὴ διαμαρτυρία τῆς Πρωσικῆς Κυβέρνησης, ἔπιασε τὸ Μάρξ καί μερικοὺς ἄλλους Γερμανοὺς πού ἔγραφαν στὸ «Φόρβαιρτς» πού ἔδβαινε στὸ Παρίσι καί τοὺς ἐξώρισε. Ὁ Μάρξ πῆγε τότε στὶς Βρυξέλλες. Ἐκεῖ ὁ Μάρξ βρῆκε μερικοὺς καλοὺς φίλους καί συνεργάτες καί ἰδρύσαν τὴν «Ἐργατικὴ Μορφωτικὴ Ἐνωσις», στήν ὁποία ἔκανε διαλέξεις πάνω σὲ θέματα πολιτικῆς οἰκονομίας. Στὸ σὺλλογον αὐτὸ ἀνῆκε καί ὁ "Ενγκελς καί ὁ Βόλφ, πού ἐπίσης στάθηκε πιστὸς καί ἀφωσιωμένος φίλος τοῦ Μάρξ. Στὰ χρόνια αὐτὰ ὁ Μάρξ ἔδειξε μεγάλο ὀργανωτικὸ πνεῦμα καί ἐργάστηκε ὑπεράνθρωπα γιὰ νά ἰδρῦση μιὰ νέα διεθνικὴ ὀργάνωση μὲ πλατύτερους σκοποὺς, γιὰτὶ στὸ ἀναμεταξὺ ἀναγκάστηκε νά τὰ χαλάσει μὲ τὸ Βάιτλιγκ, πού νόμιζε πὼς τὰ ἤξερε ὅλα καὶ ὄχι μόνο δὲν ἀναγνώριζε τὴν πνευματικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Μάρξ μὰ καί δὲν ἐννοοῦσε ὅπως εἶδαμε νά παραδεχτῆ καμμιά ἀπὸ τίς ἀπόψεις τοῦ νέου ἡγέτη πάνω στὰ πολιτικὰ καί ὀργανωτικὰ ζητήματα τοῦ προλεταριάτου.

Τὸν ἴδιο πάνω κάτω καιρὸ ὁ Μάρξ τὰ χάλασε καί μὲ τὸν Προυντών, πού εἶχε γίνει ἀπὸ τὰ 1838 πολὺ γνωστὸς μὲ τὴν μπροσούρα τοῦ «Τί εἶναι ἰδιοκτησία ;», γιὰτὶ μέσα σ' αὐτὴ ὑποστήριζε πὼς ἡ ἰδιοκτησία εἶναι κλοπὴ. Ἀργότερα ὁμως, φουσκωμένος ἀπὸ τὴν φήμη του, καταπιάστηκε καί μὲ ζητήματα ἀνώτερα ἀπὸ τίς πνευ-